

Η Ανάπτυξη του λεξιλογίου με τη χρήση των ΤΠΕ: Ένα ερευνητικό/επιμορφωτικό πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Ανάγνωσης (IRA)

Πόπη Κασσωτάκη-Ψαρουδάκη
pkasswtaki@edc.uoc.gr
Σχολική Σύμβουλος Προσχολικής Αγωγής

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αφορά την παρουσίαση του σχεδιασμού και των μέσων υλοποίησης του επιμορφωτικού/ερευνητικού προγράμματος: “Early Literacy Teacher’s Professional Development for integrating ICTs with other more traditional practices in Vocabulary teaching” (Η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών του πρώιμου γραμματισμού για την ενσωμάτωση των ΤΠΕ μαζί με άλλες πιο παραδοσιακές πρακτικές στη διδακτική προσέγγιση του λεξιλογίου), το οποίο αξιολογήθηκε και χρηματοδοτήθηκε από το Διεθνή Οργανισμό Ανάγνωσης (International Reading Association IRA) και θα εφαρμοστεί στην Προσχολική Εκπαίδευση Χανίων κατά τα σχολικά έτη 2014-2016.

Λέξεις κλειδιά: Λεξιλόγιο, ΤΠΕ, Επιμόρφωση εκπαιδευτικών

Εισαγωγή

Με τον όρο λεξιλόγιο (vocabulary) δηλώνονται τουλάχιστον οι ακόλουθες τρεις διακριτές σημασίες: (α) το σύνολο των σημασιολογικών μονάδων που διαθέτει το κάθε άτομο μιας γλωσσικής κοινότητας ξεχωριστά, (β) τα επιμέρους λεξιλόγια διαφόρων ομάδων που διακρίνονται ανάλογα με τον επιστημονικό κλάδο που ανήκουν, το επάγγελμα, το φύλο, την ηλικία τους, και (γ) το σύνολο των λέξεων που διαθέτει συνολικά μια γλωσσική κοινότητα σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο για την κάλυψη των επικοινωνιακών αναγκών τους (Οικονομίδης, 2003· Παπαβασιλείου-Χαραλαμπίκη, 2006).

Από ψυχολογική και οντογενετική άποψη, οι λέξεις είναι οι σημαντικότερες μονάδες της γλώσσας, αποτελούν τον κύριο φορέα του νοήματος. Παρότι, δε, η γνώση της σημασίας των λέξεων είναι μία μόνο έκφραση της γνώσης της γλώσσας, η γνώση αυτή αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Σύμφωνα με το μεγάλο ψυχολόγο μελετητή της γλώσσας Vygotsky «η λέξη δεν είναι απλά ένα σύμβολο για μια έννοια, αλλά μάλλον μια παράσταση, μια εικόνα, ένα νοητικό ιχνογράφημα μιας έννοιας, ένας μικρός μύθος γύρω από μια έννοια, ένα μικρό έργο τέχνης θα μπορούσε να πει κανείς» (αναφέρεται στο Χρησιδής, 2002:41). Ο Σεφέρης από την άλλη μεριά, αναφέρει «είναι παιδιά πολλών ανθρώπων οι λέξεις μας», θέλοντας να δείξει τι κουβαλάνε μέσα τους οι λέξεις, από πόσο μακρινό παρελθόν, από πόσα στόματα και πόσες πένες προέρχονται (αναφέρεται στο Μπαμπινιώτης, 2010:12).

Το λεξιλόγιο ενός ατόμου μπορεί να διέρχεται μέσα από διάφορα στάδια ανάπτυξης του ή, για μεθοδολογικούς λόγους που έχουν να κάνουν με τις ανάγκες της γλωσσικής διδασκαλίας και της μελέτης της γλωσσικής ανάπτυξης, να χωρίζεται σε επιμέρους τύπους (προφορικό-γραπτό-βασικό) λεξιλογίου, παρόλα αυτά το λεξιλόγιο είναι ενιαίο και αδιαίρετο (Οικονομίδης, 2003). Όπως, όμως, η γλωσσική πραγμάτωση διακρίνεται σε δύο

αλληλοσχετιζόμενες κατηγορίες, της κατανόησης από τη μια και της έκφρασης από την άλλη, έτσι θα μπορούσαμε να διακρίνομε και το λεξιλόγιο σε δυο επιμέρους τύπους, το δεκτικό και το παραγωγικό λεξιλόγιο.

Δεκτικό ή προσληπτικό λεξιλόγιο είναι το σύνολο των λέξεων που διαθέτει ο ομιλητής μιας γλώσσας για να είναι σε θέση να προσλαμβάνει αποτελεσματικά τα μηνύματα που δέχεται στην προφορική ή γραπτή επικοινωνία του με τα άλλα μέλη της γλωσσικής κοινότητας. Στη λογική αυτή το δεκτικό λεξιλόγιο θα μπορούσε περαιτέρω να διακριθεί σε ακουστικό και γραπτό λεξιλόγιο. Μόνο ένα μέρος από το σύνολο αυτό των λέξεων που κατανοεί, μπορεί το άτομο να χρησιμοποιεί στο λόγο που το ίδιο παράγει και οι λέξεις αυτές αποτελούν το παραγωγικό ή ενεργητικό του λεξιλόγιο. Οι Anderson και Freebody (1981) και οι Stahl και Nagy (2006) υποστηρίζουν ότι το δεκτικό λεξιλόγιο είναι εκείνο το στοιχείο του προφορικού λόγου που συνδέεται περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο με την κατανόηση του γραπτού λόγου.

Η σύγχρονη έρευνα για το λεξιλόγιο αναγνωρίζει ότι η ανάπτυξή του είναι μια, κοινωνικά διαμεσολαβούμενη (Rogoff, 2003), σύνθετη διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει την εδραίωση των σχέσεων μεταξύ εννοιών, την οργάνωση των εννοιών και την διεύρυνση και την εκλέπτυνση των γνώσεων για την κάθε λέξη (Beck & McKeown, 1996:790). Παρόμοια, οι Reilly, Chrysikou και Ramey (2007:1164) αναφέρουν ότι η εκμάθηση μιας λέξης απαιτεί τη συλλειτουργία τριών γενικών μηχανισμών: της επεξεργασίας και διατήρησης μιας αυθαίρετης συμβολικής λεξιλογικο-φωνολογικής αναπαράστασης, του σχηματισμού μιας σταθερής εννοιολογικής αναπαράστασης και της χαρτογράφησης μεταξύ λεκτικής αναπαράστασης και μιας ιδέας.

Τα παιδιά φαίνεται ότι αναπτύσσουν μια γρήγορη και ατελή χαρτογράφηση μιας λέξης όταν τη συναντούν για πρώτη φορά μέσα σε ένα γλωσσικό πλαίσιο. Στη συνέχεια, μέσα από επαναλαμβανόμενες συναντήσεις με τη λέξη σε διάφορα πλαίσια αναπτύσσονται πιο ισχυρές φωνολογικές, λεξιλογικές, και σημασιολογικές αναπαραστάσεις για αυτήν και οι συνδέσεις μεταξύ αυτών των αναπαραστάσεων ενισχύονται σημαντικά (McGregor, Friedman, Reilly & Newman, 2002). Με αυτό τον τρόπο χαρτογραφείται το σύνολο των πληροφοριών για τη λέξη και η μάθησή της τείνει να ολοκληρωθεί. Πολλές μελέτες έχουν χρησιμοποιήσει το θεωρητικό κατασκεύασμα της «χαρτογράφησης» (Carey & Bartlett, 1978), τόσο ως εξήγηση για το πώς τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά αποκτούν νέο λεξιλόγιο (ταχεία), αλλά και πώς το λεξιλόγιό τους «βαθαίνει» συμπεριλαμβάνοντας τις σημασιακές σχέσεις, όπως συνωνυμίας και αντωνυμίας, που διατηρεί μια λέξη με άλλες (Akhtar & Tomasello, 1996). Πιο συγκεκριμένα, η ανάπτυξη των λεξικών σημασιών, φαίνεται ότι χαρακτηρίζεται από τρία φαινόμενα: (α) το συνεχή εμπλουτισμό των λεξικών μονάδων, (β) τη μάθηση όλο και πιο αφηρημένων και μεταφορικών λέξεων και (γ) την όλο και πιο περίπλοκη οργάνωση των αποκτηθέντων λέξεων σε σημασιολογικά πεδία (Κατή, 1992:201). Η ανάπτυξη, πάντως, του λεξιλογίου ενός ατόμου, ως προϊόν μάλλον εκμάθησης παρά κατάκτησης (Τζακώστα, 2011), είναι μια διαδικασία που δεν τελειώνει κατά την παιδική ηλικία. Το γεγονός αυτό πιθανόν να οφείλεται στο ότι οι γνώσεις του ανθρώπου για τον κόσμο δε σταματούν ποτέ, καθώς νέες λέξεις δημιουργούνται συνεχώς από τα άτομα και εντάσσονται στο λεξικό μιας γλώσσας εξαιτίας των κοινωνικών και επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων, που απαιτούν την δημιουργία νέων σημασιών (Kuczaj, 1999).

Να σημειώσουμε, βέβαια, ότι η διαδικασία της «ταχείας και της αργής- διευρυμένης χαρτογράφησης» δεν περιορίζεται στις πρόσωπο-με-πρόσωπο συνομιλίες των παιδιών με άλλα άτομα αλλά μπορεί να συμβεί, και μάλιστα με επιτυχία, κατά την ανάγνωση βιβλίων ποικίλων κειμενικών ειδών. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι όσο περισσότερες εμπειρίες οπτικές, ακουστικές και χρήσης έχει κάποιος με μια λέξη τόσο πιο

αποτελεσματικά τη μαθαίνει. Οι Τεχνολογίες της Επικοινωνίας και της Πληροφορίας μπορούν βέβαια να συμβάλλουν τα μέγιστα προς αυτή την κατεύθυνση.

Σύμφωνα με τους Κουτσογιάννη, Παυλίδου και Χαλυσιάνη (2011) οι πρώτες προσπάθειες για αξιοποίηση των υπολογιστών στη γλωσσική διδασκαλία τοποθετούνται στη δεκαετία του 1960, όταν καταβλήθηκαν οι πρώτες προσπάθειες να αξιοποιηθεί ο υπολογιστής, ως το ιδανικό ευφύες μέσο στη βελτίωση της ποιότητας της γλωσσικής διδασκαλίας. Στο πλαίσιο της συμπεριφοριστικής αντίληψης των θεωριών μάθησης, ο υπολογιστής αποτελούσε τον υπομονετικό δάσκαλο, που παρείχε στον μαθητή τμηματικά την ύλη, επιβράβευε την επιτυχία του, σε περίπτωση δε αποτυχίας παρείχε την κατάλληλη ανατροφοδότηση. Στη συνέχεια και με δεδομένες τις μεταδομιστικές αναζητήσεις στη διδασκαλία της γλώσσας, οι υπολογιστές έπαψαν σταδιακά να θεωρούνται ως διδακτικές μηχανές (Tutors), αλλά ως μέσα (Tools) που διευκολύνουν τη γλωσσική διδασκαλία. Τέλος, μετά το 1990 καταβάλλεται προσπάθεια για αξιοποίηση των ποικίλων δυνατοτήτων που παρέχει το διαδίκτυο για σύγχρονη και ασύγχρονη επικοινωνία, για άντληση αυθεντικού γλωσσικού υλικού, για επικοινωνία με πραγματικούς αποδέκτες για εξ αποστάσεως διδασκαλία αλλά και για αξιοποίηση των πολυμέσων (multimedia). Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια όλο και πιο πολύ ελκύουν το ενδιαφέρον παιδαγωγών και ερευνητών οι δυνατότητες που παρέχουν τα διάφορα συνεργατικά και επικοινωνιακά περιβάλλοντα Web 2.0 (blogs, Facebook, twitter, wikis), στη γλωσσική διδασκαλία. Σήμερα θα μπορούσαμε να πούμε ότι βρισκόμαστε στη φάση όπου, παρά τις όποιες αντίθετες απόψεις, θεωρείται αυτονόητη η αξιοποίηση των ψηφιακών μέσων και του διαδικτύου τόσο στην παραγωγή μαθησιακού υλικού όσο και στη διδασκαλία της γλώσσας σε όλες της τις όψεις, συμπεριλαμβανομένου και του λεξιλογίου (Κουτσογιάννης, Παυλίδου & Χαλυσιάνη, 2011). Με βάση τη βιβλιογραφία, αλλά και άμεσες παρατηρήσεις μας στα νηπιαγωγεία καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι το πλήρες δυναμικό των ψηφιακών πόρων και μέσων σε μεγάλο βαθμό παραμένουν αχρησιμοποίητα για τη διδακτική προσέγγιση του λεξιλογίου. Αποφασίσαμε με βάση αυτές τις διαπιστώσεις να οργανώσουμε ένα διετές ερευνητικό πρόγραμμα, το οποίο αποτελεί ταυτόχρονα και μια συμμετοχική έρευνα-δράσης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Αφού σχεδιάσαμε αυτό το πρόγραμμα λάβαμε μέρος σε πρόσκληση του Παγκόσμιου Οργανισμού Ανάγνωσης (IRA) για τη χορήγηση της υποτροφίας Constance McCullough Award 2013. Μετά από αξιολόγηση του προγράμματος, αυτό κατατάχτηκε στην πρώτη θέση και έλαβε το σχετικό βραβείο. Το πρόγραμμα βρίσκεται στη φάση της συγκρότησης του δείγματος και προβλέπεται να ολοκληρωθεί το 2016.

Στόχοι του προγράμματος είναι να συνειδητοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί τις διδακτικές τους πρακτικές για τη διδασκαλία του λεξιλογίου, να τις τροποποιήσουν και να τις βελτιώσουν όπου χρειάζεται, καθώς και να συμπεριλάβουν σε αυτές τις Τεχνολογίες επικοινωνίας και της Πληροφορίας (ΤΠΕ).

Μεθοδολογία

Το δείγμα της έρευνας και ομάδα δράσης θα αποτελέσει το συνολικό εκπαιδευτικό προσωπικό δώδεκα (12) νηπιαγωγείων της Περιφερειακής Ενότητας Χανίων (30-40 νηπιαγωγοί πλήρους απασχόλησης) που θα επιλεγούν από διάφορες γεωγραφικές περιοχές, ηλικίες, διδακτική εμπειρία και τυπικά προσόντα. Η συμμετοχή όλου του προσωπικού του σχολείου θα επιτρέψει στους εκπαιδευτικούς να βελτιώσουν τη μάθησή τους και μέσα από την καθημερινή συνεργασία και την αλληλεπίδραση τους με τους συναδέλφους τους μέσα σε ένα κοινωνικο-κοινοσκευρασιακό πλαίσιο.

Η φύση του σχεδιασμού αυτού του προγράμματος/έρευνας-δράσης είναι συνεργατική, τόσο μεταξύ των νηπιαγωγών και της ερευνητριας όσο και των εκπαιδευτικών μεταξύ τους.

Για την εφαρμογή του προγράμματος θα γίνει χρήση μιας σειράς εκπαιδευτικών εργαλείων και τεχνικών (ομαδική συζήτηση, επιχειρηματολογία, καταγιγισμός ιδεών εμπλουτισμένες εισηγήσεις, ομαδικές εργασίες, δειγματικές διδασκαλίες, παιχνίδι ρόλων, επίλυση προβλημάτων, μελέτες περίπτωσης, έργα τέχνης). Οι εκπαιδευτικές αυτές τεχνικές είναι ευρέως αποδεκτές στην εκπαίδευση ενηλίκων και προάγουν τη διαδικασία της μετασχηματιστικής μάθησής τους. Επίσης θα χρησιμοποιηθούν Τεχνολογίες της Επικοινωνίας και της Πληροφορίας (ΤΠΕ). Πιο συγκεκριμένα, θα χρησιμοποιηθούν ανοικτού κώδικα διαδικτυακές εφαρμογές και κλειστά λογισμικά όπως είναι τα περιβάλλοντα ερευνητικής μάθησης (Web 2.0 και τα λογισμικά οπτικοποίησης google earth/maps), τα λογισμικά εξάσκησης και πρακτικής, τα ηλεκτρονικά βιβλία, ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες (λεξικά και πολυμεσικές εγκυκλοπαιδείες), τα υπολογιστικά εργαλεία (επεξεργαστές κειμένου) καθώς και τα λογισμικά έκφρασης και δημιουργίας (μονιέ maker, picassa, Revelatioan Natural Art). Σκοπεύουμε, επίσης, να χρησιμοποιήσουμε online πλατφόρμες όπως Moodle και Openmeetings, Edmodo, και Weebly για την εξ αποστάσεως διδασκαλία, επικοινωνία και αλληλεπίδραση. Τέλος, το πρόγραμμα θα λαμβάνει υπόψη τις γενικές αρχές της γλωσσικής ανάπτυξης και της διδασκαλίας με την αξιοποίηση των ΤΠΕ, αλλά και τις ανάγκες των εκπαιδευτικών και της κάθε σχολικής μονάδας ξεχωριστά σχετικά με τη διδασκαλία του λεξιλογίου, οι οποίες θα καλύπτονται με ενδοσχολική επιμόρφωση.

Διάχυση των αποτελεσμάτων

Τα αποτελέσματα της εφαρμογής του προγράμματος (σχολικό έτος 2014-2015) θα κοινοποιηθούν άμεσα σε όλους τους νηπιαγωγούς των Χανίων μέσα από σχετικές, δέκα (10) στον αριθμό, επιμορφωτικές ημερίδες, που θα οργανωθούν από την ερευνήτρια κατά το επόμενο σχολικό έτος (2015-2016). Επίσης, σε όλα τα νηπιαγωγεία της Περιφερειακής Ενότητας Χανίων θα δοθεί αντίγραφο του εκπαιδευτικού υλικού που θα παραχθεί κατά τη διάρκεια του προγράμματος. Επιπλέον, το διδακτικό αυτό υλικό θα αναρτηθεί σε online πλατφόρμα που μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος θα είναι διαθέσιμο σε κάθε ενδιαφερόμενο.

Αναφορές

- Akhtar, N. & Tomasello, M. (1996). Two-year-olds learn words for absent objects and actions. *British Journal of Developmental Psychology*, 14, 79-93.
- Anderson, R. C., & Freebody, P. (1981). Vocabulary knowledge. In J. Guthrie (Eds.), *Comprehension and Teaching: Research Reviews* (pp. 77-117). Newark, DE: International Reading Association.
- Beck, I.L. & McKeown, M.G. (1996). Conditions of vocabulary acquisition. In R. Barr, M. Kamil, P. Mosenthal & D. Pearson (eds.), *Handbook of reading research* (Vol. II, pp.789-814). USA: Laurence Erlbaum Associates.1991.
- Carey, S. & Bartlett, E. (1978). Acquiring a single new word. *Papers and reports on child language development (Stanford University)*, No 15, 17-29.
- Kuczaj, S. (1999). Thoughts on the development of a lexicon. In M. Barret (eds.), *The development of language* (pp. 133-160). Sussex: Psychology Press.
- Reilly, J., Chrysikou, E. G. & Ramey, C. H. (2007). Support for a hybrid model of the age of acquisition of English nouns. *Psychonomic Bulletin & Review*, 14, 1164-1170.
- Rogoff, B. (2003). *The cultural nature of human development*. New York: Oxford University Press.
- Stahl, A. & Nagy, W. (2006). *Teaching word meanings*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Κατή, Δ. (1992). *Γλώσσα και επικοινωνία στο παιδί*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Κουτσογιάννης, Δ., Παυλίδου, Μ. & Ιωάννα Χαλισιάνη (2011). *Μελέτη για την αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: γενικό πλαίσιο και ιδιαιτερότητες*.

Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ & ΥΠΑΙΔΒΜΘ. Ανακτήθηκε 6 Ιουνίου 2014 από http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital_school/p3.1.2_glwssa_bthmia.pdf

Μπαμπινιώτης, Γ. (2010). *Διαλογισμοί για τη γλώσσα και τη γλώσσα μας*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Οικονομίδης, Β. (2003). *Το δεκτικό λεξιλόγιο παιδιών ηλικίας 5;5-6;5 ετών*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Παπαβασιλείου, Τ. & Χαραλαμπίκης, Χ. (2006). *Λογοτεχνία, γλώσσα και εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκη.

Τζακώστα, Μ. (2011). Η διδασκαλία της γλώσσας στο νηπιαγωγείο και το δημοτικό σχολείο: Μια κριτική θεώρηση του ΔΕΠΠΣ υπό το πρίσμα της γλωσσολογικής θεωρίας. Στο Ε. Συνώδη & Μ. Αμπαρτζάκη (Επιμ.), *Πρόγραμμα Προσχολικής Εκπαίδευσης-Θεωρία και Πράξη* (σσ.193-214). Αθήνα: Πεδίο.